

O'ZBEK ADABIYOTIDA MA'NAVIY QADRIYATLAR VA ETIKA: ABDULHAMID CHO'LPONNING "KECHA VA KUNDUZ" ASARI

Karimboyeva Maftunabonu

Urganch Ranch texnologiyalar universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada "Kecha va Kunduz" asarining asosiy ma'naviy va axloqiy g'oyalarini chuqur tahlil qilgan holda, Cho'lponning insoniyat, ma'naviyat, axloqiy mas'uliyat va jamiyatdagi o'zgarishlar haqidagi fikrlarini yoritishga harakat qilindi. Asar orqali ko'rib chiqilgan muammolarni, axloqiy tanlovlar va zamonaviy qadriyatlar bilan bog'lash orqali, biz bugungi kunda ham bu asarlarning qanday ahamiyat kasb etishini tushunishga intilamiz.

Kalit so'zlar: Kecha va kunduz, ichki kurash, etika, adolat, zamon o'zgarishi

Kirish:

Abdulhamid Cho'lpon (1897–1938) — o'zbek adabiyotining buyuk vakillaridan biri bo'lib, uning ijodi o'z davrining ijtimoiy va madaniy jarayonlarini chuqur aks ettiradi. Cho'lpon, asosan, she'rlar, romanlar va dramatik asarlari bilan tanilgan bo'lsa-da, uning eng mashhur asarlari qatorida "Kecha va Kunduz" romani alohida o'rin tutadi. Ushbu roman 1929-1930 yillarda yozilgan bo'lib, o'z zamonining ijtimoiy, siyosiy va madaniy muammolarini yoritadi. Romanning asosiy mavzusi — o'zbek xalqining milliy uyg'onish davri, qadriyatlar o'rtasidagi kurash, eski va yangi dunyoqarashlarning ziddiyatidir. Cho'lpon "Kecha va Kunduz" asarida turli ijtimoiy sinf vakillari, shaxsiyatlar va ularning ichki kurashlarini tasvirlaydi. Bu asarda, bir tomondan, milliy ozodlik orzulari va yangi davrning muammolari ko'rsatilsa, ikkinchi tomondan, qadimiy an'analar va yangi g'oyalar o'rtasida kechadigan kurash haqida so'z boradi "Kecha va Kunduz" romanida Cho'lpon o'z zamonining qiyinchiliklarini, ijtimoiy tabaqalar o'rtasidagi tafovutlarni va mustaqillikka bo'lgan orzularni yoritish bilan birga, o'z xalqining ruhiy holatini, fikrlaridagi o'zgarishlarni ham o'ziga xos tarzda ifodalagan. Bu asar faqat badiiy asar sifatida emas, balki o'z zamonining adabiy, siyosiy va ma'naviy tafakkurini aks ettiruvchi tarixiy hujjat sifatida ham ahamiyatlidir.

XX asrning boshlarida o'zbek adabiyotida yangi oqimlar va g'oyalar shakllanayotgan paytda, Abdulhamid Cho'lpon o'zining asarlari orqali jamiyatni o'zgartirishga intilgan, yoshlarning ma'naviy o'sishini qo'llab-quvvatlagan va insoniyatning axloqiy qadriyatlariga bo'lgan e'tiborini kuchaytirgan adib sifatida tanildi. Cho'lponning "Kecha va Kunduz" asari uning badiiy yuksalishi va o'z davrining ijtimoiy, madaniy masalalariga qaratilgan o'ziga xos yondashuvi bilan alohida ahamiyatga ega. Ushbu asar nafaqat o'z zamonining murakkab ijtimoiy muammolarini aks ettiradi, balki insonning ma'naviy izlanishlari, ichki qarama-

qarshiliklari va axloqiy tanlovlari haqidagi fikrlarni zamonadan mustaqil ravishda, hozirgi kunda ham dolzarb deb hisoblash mumkin. "Kecha va Kunduz" asarida Cho'lpon insonning o'zgaruvchan dunyoqarashiga, eski qadriyatlar bilan yangi dunyoqarashlar o'rtasidagi muvozanatni izlashiga katta e'tibor qaratadi. Asar markazida ichki kurash va axloqiy tanlovlar turgan bo'lib, qahramonlarning hayoti ikki qarama-qarshi vaqtda – kecha (o'tgan davr) va kunduz (yangi boshlanish) o'rtasidagi cho'ntakda kechadi. Shu tarzda, asar davomida insonning ichki dunyosidagi o'zgarishlar, axloqiy izlanishlar va jamiytdagi ijtimoiy rollari o'rtasidagi ziddiyatlar yoritiladi. Cho'lponning asarida ko'rsatilgan ma'naviy qadriyatlar, etika va erkinlik kabi g'oyalar bugungi kunda ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Asar ichida keltirilgan qahramonlarning o'zaro munosabatlari, axloqiy muammolar va ichki izlanishlari bugungi jamiytdagi o'zgarishlar va insonlar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalarga oid ko'plab savollarni keltirib chiqaradi. O'tgan davr bilan hozirgi kun o'rtasidagi bog'lanishni, eski va yangi qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirni tahlil qilish esa asarning zamonaviy ahamiyatini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, romanning boshqa asarlardan farqli o'laroq, Cho'lpon o'z qahramonlarini chuqur psixologik tahlil qilish orqali o'quvchini inson tabiatining murakkabligi va zamonning kuchli ta'siri haqida o'ylashga chaqiradi.

"Kecha va Kunduz" asari, o'z zamonining ijtimoiy, siyosiy va ma'naviy muammolarini tasvirlashda o'zbek adabiyotining rivojiga katta hissa qo'shgan. Romanning asosiy mavzularidan biri — eski va yangi dunyoqarashlar o'rtasidagi qarama-qarshilik. Asarda eski qadriyatlar va yangi g'oyalar o'rtasidagi kurashning ijtimoiy va shaxsiy jihatlari ko'rsatiladi. Cho'lpon, asar orqali, jamiytdagi o'zgarishlarga qarshi turayotgan eski qadriyatlarni va ularni yangilashga intilgan yangi g'oyalarni taqqoslaydi. Ushbu kurash, shuningdek, ijtimoiy sinflar o'rtasidagi ziddiyatlar, diniy va zamonaviy dunyoqarashlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklarni ham o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, "Kecha va Kunduz"da insonning o'zini anglash jarayoni, uning ichki izlanishlari va ruhiy holatlari ham markaziy o'rin tutadi. Cho'lpon o'zining qahramonlari orqali, inson qalbining murakkabligini va turli ruhiy holatlarni tasvirlab, o'quvchini har bir qahramonning ichki kurashlariga chuqurroq kirib borishga undaydi. Bu, o'z navbatida, romanning psixologik jihatini kuchaytiradi va qahramonlarning qarorlari va xatti-harakatlarini yanada haqiqiyroq qiladi.

"Kecha va Kunduz" o'z zamonining ijtimoiy tahlilini, odamlarning ichki dunyosini va turmush tarzini tasvirlashda chuqur fikrlarni ifodalaydi. Cho'lpon o'z asarida ham badiiy, ham ijtimoiy jihatdan adabiyotda yangi bir bosqichni boshlab berdi. Uning romani faqat badiiy adabiyotga emas, balki milliy o'zlikni anglash, xalqning orzulari va qadriyatlari hamda tarixiy jarayonlar haqidagi falsafiy mushohadalarga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, "Kecha va Kunduz" bugungi kunda ham o'zining tarixiy ahamiyatini yo'qotmagan, adabiy meros sifatida o'zbek

adabiyotida o'z o'rnini mustahkamlab qolgan asardir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Berkov, V. – Cho'lon va uning asarlari (Toshkent: "Adabiyot va San'at", 2000).
2. Ismoilov, M. – Abdulhamid Cho'lon: Hayoti va ijodi (Toshkent: "Yangi Asr Avlodi", 2014).
3. Toshmatov, A. – Kecha va Kunduz: Tahlil va tushuncha (Toshkent: "Fan", 1990).
4. Qodirov, A. – O'zbek adabiyotining XX asrga ta'siri (Toshkent: "Yangi Avlod", 2011).
5. Cho'lon, A. – Kecha va Kunduz (Toshkent: "Fan", 1989).